

MEDENİ USUL HUKUKUNDA DAVADA BİR TARAFIN DURUŞMAYA GELMEMESİ

Ömer ULUKAPI (*)

A. GENEL OLARAK

Bizim hukukumuzda dava açmak, kişilerin iradesine bırakılmıştır. Mahkemenin bir davaya bakabilmesi için, davacının bu konuda bir talebi olması gerekir. Yani, dava açması gerekir. Hâkim, davacının talebi olmadan re'sen bir davaya bakamayacağı gibi, açık bir kanun hükmü olmadıkça (1) hiç bir kimse kendi lehine olan bir davayı açmaya zorlanamaz (HUMK. m. 79).

Dava açılmasından önceki bir hukukî uyumsuzlukta, taraflar arasında "iddia-savunma" ilişkisi vardır ve bu genel olarak tarafların menfaatleri ile ilgilidir (2). Bu ilişkiyi taraflardan birinin (davacının) mahkeme önüne getirmesi halinde taraflar arasındaki "iddia-savunma" ilişkisi, yargılama ilişkisine dönüşür (3). Davanın açılmasıyla, taraflar (davacı-davalı) ile mahkeme arasında bir üçlü ilişki söz konusu olmaktadır. Bu yargılamada amaç, yalnızca davanın sonuçlandırılması değildir. Ayrıca, bu yargılamada kişilerin haklarını korumaya yönelik yani, maddi anlamda "doğru karar" vermeye yönelik olmalıdır (4).

Davanın yürütülmesinde, bu üçlü ilişkide bulunan tarafların (davacı-davalı) ve mahkemenin bazı işlemlerde bulunması gerekir. Meselâ, tarafların verdikleri dilekçeler, mahkemenin duruşma yapması gibi. Bu usul işlemleri mahkeme veya taraflarca yapılır. Mahkemenin yaptığı usul işlemleri, bir davanın yürütülmesi ve sonuçlandırılması amacı ile hâkim tarafından yapılan işlemler ve kararlardır (5). Meselâ, oturum düzenlenmesi, tarafların duruşmaya çağırılması, hüküm verilmesi gibi.

(*) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

(1) İstisnaları bkz. meselâ : HUMK. m. 567, II; İİK. m. 33a, II; İİK. m. 89, III; İİK. m. 97, IV; İİK. m. 99; İİK. m. 302 gibi...

(2) Yılmaz - İslah, s. 1.

(3) Bilge/Önen - Medeni Yargılama, s. 381 vd.

(4) Klein, s. 3 vd. (Yılmaz - İslah, s. 2 naklen).

(5) Rosenberg/Schwab, s. 289 vd.

Buna karşılık, davada tarafların yapması gereken bir takım işlemler vardır ki, bunlara taraflara ilişkin usul işlemleri denir. Taraf usul işlemleri, olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Meselâ, dava dilekçesinin verilmesi, davada duruşmaya gelmeme, mahkemede sorulan soruları cevapsız bırakma gibi.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu sistemimize göre, taraflar, davayı yürütmek zorunda olmadıkları gibi, mahkemece, açılmış olan davayı takibe de zorlanamazlar. Fakat, davacı davasından açıkça vazgeçmedikçe yahut karşı tarafın (davalının) davayı geri almasına muvafakat etmedikçe davasını takip etmek zorundadır. Taraflar zorla duruşmaya getirtilemezler. Ancak, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz bazı durumlarda, tarafların duruşmaya gelmesini zorunlu kılmıştır (meselâ; isticvap, yemin hallerinde olduğu gibi.) Bu gibi durumlarda, tarafın duruşmaya gelmemesine bir takım hukukî sonuçlar bağlanmıştır.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz taraflardan biri yahut her ikisinin duruşmaya gelmedikleri takdirde, bunlara farklı sonuçlar bağlanmıştır.

Biz bu incelememizde davada taraflardan birinin duruşmaya gelmemesi ve bunun sonuçlarını inceleyeceğiz.

B. 3156 SAYILI KANUNLA HUKUK USULÜ MUHAKEMELERİ KANUNUNDA BU KONUDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda değişiklik yapılmasına dair 3156 sayılı Kanununun (6) 17. maddesiyle, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun onbirinci faslında düzenlenmiş bulunan "gıyap müessesesi" (398-408 ve 410-412. maddeleri) yürürlükten kaldırılmış ve Kanunun onbirinci fasılı başlığı "İşlemden Kaldırma ve Davanın Açılması Sayılması" olarak değiştirilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, Kanunun diğer maddelerindeki "gıyap" ile ilgili ifadeler "yokluk/yokluğunda" olarak (meselâ, HUMK. m. 176, II gibi.) değiştirilmiştir (veya kaldırılmıştır).

3156 sayılı Kanunla (7), tahkikat ve sözlü yargılama ve de bazı hallerde (meselâ, tarafın isticvabı halinde) tarafın duruşmaya çağırılmasına ilişkin olarak "ihtarla çağrı yapılması (meşruhatlı davetiye gönderilmesi)" sistemi getirilmiştir ve buna bağlanan sonuçlar ona göre düzenlenmiştir.

3156 sayılı Kanunun getirdiği bu değişiklikler, adı geçen Kanunun

(6) RG. 5. 3. 1985, S, 18685.

(7) Bkz. 3156 sayılı Kanun m. 10 ve 14.

geçici maddesi hükmü gereğince, bu Kanunla değiştirilen hükümler, Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, yani 5.4.1985 tarihinden itibaren açılacak davalarda uygulanacaktır. Aynı geçici maddenin ikinci fıkrası hükmü gereğince, bu maddede belirtilen hükümler, Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki davalara da uygulanacaktır.

Taraflardan birinin duruşmaya gelmemesi hali ve uygulanacak hükümler bakımından, 3156 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce (yani, 5.4.1985 tarihinden önce) açılmış olan davalarla, bu tarihten sonra açılan davalar bakımından bir ayırım yaparak inceliyeceğiz.

C. 5.4.1985 TARİHİNDEN SONRA AÇILAN DAVALAR BAKIMINDAN DAVANIN DURUŞMAYA GELMEYEN TARAFIN YOKLUĞUNDA DEVAM EDİLMESİ

I. Yokluk Kavramı ve Terminoloji

Taraflar usulüne uygun olarak duruşmaya çağrıldıkları hallerde, bir tarafın duruşmaya gelmesine karşın, diğer (karşı) taraf duruşmaya gelmemiş ve davaya devam edilmesini isterse, yargılamaya gelmeyen tarafın yokluğunda (8) devam edilir.

Kanun koyucu, 3156 sayılı Kanunla "gıyap müessesesi"ni tamamen ortadan kaldırmıştır (ilga etmiştir). Bunun yerine tarafların duruşmaya gelmemesi halinde, bunu "yokluk" kavramı ile ifade etmiştir.

Gıyap, arapça bir kelime olup, sözlük anlamı "hazır olmama, hazır bulunmama" veya "yokluk"tur (9).

Eski uygulama açısından, hukuk literatüründe "gıyap" kelimesi karşılığı olarak "duruşmada bulunmama, hazır olmama", "yokluk" kelimeleri de kullanılmaktadır. Kanun koyucu, gıyabı bir müessese olarak (HUMK. eski m. 398-408 ve 410-412 arasında) (10) düzenlemiş idi.

"Yokluk" kelimesi, kavram açısından her ne kadar gıyap kelimesinin karşılığı ise de, yeni 3156 sayılı Kanun açısından teknik bir anlamı ve hukuki müesseseyi ifade etmemektedir. Bu açıdan hareket edildiğinde, Ka-

(8) "Yokluk" kelimesi 3156 sayılı kanunla getirilmiştir. Bkz. Meselâ, HUMK. m. 213, II; m. 377, I; m. 176, II.

(9) Özön - Osmanlıca, Türkçe Sözlük, s. 344; Devellioğlu - Osmanlıca, Türkçe Sözlük Ansiplopedik Lügat, s. 344; Türk Dil Kurumu Yayınları, Türkçe Sözlük, s. 447; Yılmaz - Hukuk Sözlüğü, s. 253.

(10) (HUMK. eski m.) ile 3156 sayılı Kanunla, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yapılan değişiklikten önceki hükümleri kastediyoruz.

nun koyucunun benimsemiş olduğu "yokluk" (11) kelimesinin kullanılmasında bir sakınca görmemekteyiz.

II. Tarafların Usulüne Uygun Olarak Duruşmaya Çağırılması (Davet Edilmesi)

1. Çağırma Kağıdının (Duruşma Davetisiyesinin) Çıkarılması

Yukarıda da belirtildiği üzere, tarafların duruşmaya çağırılması (davet edilmesi) gerekir (12). Mahkeme, tarafları duruşmaya çağırmadan tahkikat ve yargılamaya devam edemez.

Tarafların duruşmaya mutlaka usulüne uygun olarak çağırılması (davet edilmesi) gerekir. Bu ise, duruşma davetisiyesinin, taraflara tebliği ile mümkün olabilir. Tebliğ ile davetiye aynı şey değildir. Tebliğ, taraflara herhangi bir tebliğ evrakı (meselâ, dava dilekçesi, cevap lâyihası, mahkeme kararı gibi) sözkonusudur. Buna karşılık, taraflara, duruşmada (veya mahkemece belirtilen bir yerde) bulunması ihtarını ihtiva eden yazıya, Tebligat Kanunu (13) m. 9'a göre "davetiye" adı verilmektedir (14).

Tebliğat Kanunu m. 9 ve Tebligat Nizamnamesine (Teb. Niz. m. 11-12) göre davetiyenin geçerli olması için, daveteyide şu hususların yer alması gerekir :

a. Tarafların ve varsa kanuni temsilci ve vekillerinin ad, soyadı ve ikametgâh veya mesken yahut iş adresleri (Teb. K. m. 9/1).

b. Anlaşılacak şekilde tebliğin konusu (Teb. K. m. 9/2). Tebligatın konusu, duruşmada mahkemece yapılacak usulî işlemlerdir. Yani tarafın hangi nedenle duruşmaya çağırıldığıdır.

c. Davet olunan kişilerin, hangi mercide ve hangi gün ve saatte hazır bulunması gerektiği hususu (Teb. K. m. 9/) (15).

Yukarıda da değinildiği üzere (16), Hukuk Usulü Muhakemeleri Ka-

(11) Biz, açıklamalarımızda "yokluk" kelimesi ile 3156 sayılı Kanun anlamındaki şeklini kullanmakta olup, yürürlükten kaldırılmış bulunan "gıyap müessesesi"ni kastettiğimiz hallerde, açıkça "gıyap" kelimesine yer vereceğiz.

(12) Bkz. yuk. s. 182 vd.

(13) 7201, s. K. , (RG. 19.2.1959, S. 10139).

(14) Yılmaz/Çağlar - Tebligat Hukuku, s. 42; Kuru - Usul, c. IV, s. 3827; Kuru/Arslan/Yılmaz - Usul, s. 572; Bilge/Önen - Medeni Yargılama, s. 318-319.

(15) Yılmaz/Çağlar - Tebligat Hukuku, s. 52; Moroğlu/Muşul - Tebligat Hukuku, c. I (Kazai Tebligat), s. 24.

(16) Bkz. yuk. s. 184.

nununun gösterdiği istisnalar dışında hâkim tarafları duruşmaya çağırmadan hükmünü veremez. Yargıtayda verdiği bir kararında (17) : "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 73. maddesi hükmünde de çok açık bir şekilde vurgulandığı vechile, mahkeme, tarafları dinlemeden ve onların iddia ve savunmalarını bildirmeleri için usulüne uygun olarak davet etmeden hükmünü veremez. İşte onun içindir ki, davetin ve özellikle davetin yazılış şeklinin (davetiyenin) davadaki önemi büyüktür. Nitekim, bu durumu gözönüne alan kanun koyucu davanın, tarafların huzuru ile görülmesini sağlamak amacıyla bu yolda bazı düzenlemeler yapmıştır (7201 s. K. m. 9; Teb. Niz. m. 11-12). Anılan hükümler incelendikte; öteki amaçlar dışında davetiyeye (davet edilen kimsenin) hangi mercide, hangi gün ve saatte) hazır bulunması gerektiği hususunun özellikle yazılmasının şart olduğu görülmektedir. Bu temel kuralın Tapulama Kanununun uygulandığı davalarda da uygulama alanı bulacağı kuşkusuzdur. O halde, çıkarılacak davetiyeye duruşma saatinin açıkça yazılmamış olması halinde kural olarak, o duruşmanın o gün çalışma saatini sonuna kadar bekletilmesi gerekir. Temyiz incelemesine konu, bu davada davacı adına çıkarılan davetiyede duruşma saatinin yazılı olmadığı görülmektedir. Öte yandan, açılan oturuma ilişkin tutanakta duruşmanın çalışma saati sonunda yapıldığına ilişkin bir açıklıkta olmadığına göre, bu tebligat, tümüyle geçersizdir (HGK. 23.10.1971 ve İİD. 683/613); hal böyle olunca mahkemece Tapulama Kanununun 60/3. maddesi hükmünün olayda uygulanmak suretiyle, davacının itiraz etmemiş sayılmasına karar verilmesi mümkün değildir" diyerek, yukarda vurguladığımız bu hususu teyid etmiştir.

d. Kanunlara göre yazılması gereken diğer hususlar (Teb. K. m. 9/4) (18).

Kanunlara göre bazı durumlarda, duruşmaya çağırının özel bir anlamı olabilir. Bu gibi hallerde, çağırına karşı tarafın duruşmaya gelmemesine önemli sonuçlar bağlanmış olabilir. Bunun sonucu olarak, davet edilen kimse duruşmaya gelmezse, kanunlarda o husus için öngörülen sonuçta katlanmak zorunda kalacaktır. Meselâ, tarafın isticvabı (HUMK. m. 234), taraf yemini (HUMK. m. 337 vd.) hallerine Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu bazı sonuçlar bağlamıştır.

e. Davetiyeyi çıkaran mahkemenin mühürü ve yazı işleri müdürünün imzası bulunmalıdır (Teb. K. m. 9/5).

(17) HGK, 15.9.1982, 7-1812/787 (ABD, 1982/5, s. 81-83).

(18) Yılmaz/Çağlar - Tebligat Hukuku, s. 53-54; Moroğlu/Muşul - Tebligat Hukuku, s. 24.

2. Çağrı Kağıdının Gerekli Açıklamayı (Meşruhatı) İçermesi

Tahkikat ve yargılama için taraflara çıkarılacak çağrı kağıdının (davetiyenin), Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Tebligat Kanununa (ve Tebligat Nizamnamesine) uygun olması gerekir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa göre, tahkikat ve yargılama için taraflara çıkarılacak çağrı kağıtlarında, tarafların duruşmada hazır bulunmaları gerektiği, belli edilen günde duruşmada hazır bulunmadıkları takdirde, tahkikata (HUMK. m. 213, II) ve yargılamaya (HUMK. m. 377, I) yokluklarında devam edileceği hususu yazılması gerekecektir (19). Çağrı kağıdında, böyle bir hususun yazılı bulunduğu kağıda uygulamada "meşruhatlı davetiye" (20) denilmektedir.

3. Çağrı Kağıdının (Duruşma Davetiyesinin) İçeriği

1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda değişiklik yapılmasına dair 3156 sayılı Kanunda, tahkikat (HUMK. m. 213) ve yargılama (HUMK. m. 377) için tarafların duruşmaya çağırılmasında, çıkarılacak çağrı kağıdında belli hususların bulunması ve buna bağlı olarak bir takım sonuçlar (müeyyideler) öngörülmüştür.

Buna göre, meşruhatlı çağrı kağıdında (davetiyede) her şeyden önce, Tebligat Kanunu m. 9'da öngörülen hususların bulunması gerekir. Ayrıca, tarafların duruşmaya çağırılmasına ilişkin çıkarılacak çağrı kağıtlarında (davetiyelerde), Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda öngörülen, tarafların tahkikat (HUMK. m. 213, II), yargılama ve hüküm verilmesi (HUMK. m. 377, I) için belli edilen günde mahkemede hazır bulunmaları, aksi takdirde, tahkikat ve yargılamaya yokluklarında devam edileceği hususunun yazılmış olması gerekir (21).

Bu hükümle kanun koyucumuz, bu meşruhatlı davetiyeyi alan taraf duruşmaya gelmediği takdirde, tahkikat ve yargılamaya gelmeyen tarafın yokluğunda devam edileceğini öngörmüştür. Meşruhatlı davetiye gön-

(19) Kuru - Usul, c. V, s. 4480; Kuru/Arslan/Yılmaz - Usul, s. 241-242; Üstündağ - Usul (Ek kitap), s. 10 ve 12.

(20) "Meşruhat" kelime anlamı olarak "açıklama, şerh", "bir maddenin açıklanması için yazılan şeyler" manasına gelir (Yılmaz - Hukuk Sözlüğü, s. 472; Türk Dil Kurumu - Türkçe Sözlük; Özön - Osmanlıca, Türkçe Sözlük).

(21) Bkz. Meselâ; 'Davalıya tebliğ edilen davetiyede, belli edilen günde mahkemede hazır bulunmadığı takdirde, tahkikata yokluğunda devam edileceği bildirilmemişse, davalının yokluğunda yargılamaya devam edilip tanık dinlenmesi usul ve kanuna aykırıdır' (2. HD. 23.12.1985, 9704/10975 : Yasa, 1986/12, s. 1756).

derilmesine rağmen, geçerli bir özürü olmaksızın duruşmaya gelmeyen taraf hakkında en ağır sonuç, bu tarafın bulunmadığı duruşmada yapılan usulî işlemlere itiraz edememesidir. Bu husus, aşağıda (22) incelenecektir.

Tebliğat Kanunu (Teb. K. m. 9) ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213, II ve m. 377, I'e göre, yazılması şart olan bir hususun bulunmaması, o çağırı kağıdının (davetiyenin) geçersiz olmasına neden olur. Bu nedenle, gönderilen çağırı kağıdına, gelmediği takdirde yokluğunda devam edileceği hususu yazılmamışsa, duruşmaya tarafların yokluğunda devam edilemeyecektir. Buna rağmen, taraf duruşmaya gelirse, yargılamaya devam edilecektir.

Nitekim, Yargıtay bir kararında (23), mahkeme, kanuna uygun bir şekilde duruşma davetiyesi gönderilmeyerek duruşmaya gelmeyen tarafın yokluğunda devam edilerek davanın reddedilmesini kanuna aykırı bulmuştur.

Duruşmaya gelmiş olan taraflara, bir önceki oturumda daha sonraki duruşmaya gelmedikleri takdirde, duruşmaya yokluklarında devam edileceği tefhim edilmiş (sözlü olarak bildirilmiş) ve bu husus zapta geçirilmişse, tekrar bir çağırı kağıdı çıkarılmasına gerek kalmıyacaktır (24). Keza, duruşmaya gelmeyen tarafa, ondan sonraki yapılacak oturumlar için meşruhatlı davetiye gönderilemez.

Sonuç olarak, 3156 sayılı Kanunla, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda getirilen değişiklik sonucu, hâkim, tahkikatın bittiği oturumda sözlü yargılama ve hüküm için duruşma günü belirleyipte, taraflardan biri duruşmaya gelmediği takdirde gelmeyen tarafa meşruhatlı davetiye gönderilecek, buna karşılık, duruşmaya gelen tarafa davetiye çıkarılmasına gerek yoktur. Çünkü, bu husus duruşmada sözlü olarak tarafa tefhim edilir (25).

Uygulamada, mahkemeler 5.4.1985 tarihinden itibaren açılan davalar bakımından, taraflara çıkarılacak çağırı kağıtlarında (davetiyelerde) "belli edilen duruşma günü mahkemede hazır bulunmadığınız takdirde, tahkikata yokluğunuzda devam edileceği ve hükümde yokluğunuzda verileceği Hukuk, Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213, II ve m. 377 uyarınca

(22) Bkz. aşa. s. 10-111.

(23) "Tahkikat sırasında taraflara çıkarılacak tebligatlarda tarafların belli edilen günde mahkemede bulunmadıkları takdirde, tahkikata yokluklarında devam edileceği bildirilmelidir. Mahkemece, kanuna uygun şekilde davacıya davetiye gönderilmeden duruşmaya gelmeyen davacının yokluğunda duruşmaya son verilerek davanın reddedilmesi kanuna aykırıdır" (13. HD. 17.3.1986, 982/1551 : Yasa, 1986/12, s. 1776).

(24) Kuru - Usul, c. V, s. 4542.

(25) Kuru/Arslan/Yılmaz - Usul, s. 331.

tebliğ olunur” hususları genellikle lâstik damgalı bir mühürle belirtmektedirler.

4. Tebligatın Geçerli Olması

Taraflara gönderilecek çağırı kağıdının (davetiyenin) Tebligat Kanununun öngördüğü şartlara göre tebliği gerekir (26). Ancak, usulsüz tebliğe rağmen taraf veya vekilinin bu çağrıdan haberi olduğu takdirde, tebligat geçerli sayılacaktır (Teb. K. m. 32) (27). Bu halde muhatabın beyan ettiği tarih, tebliğ tarihi sayılır (Teb. K. m. 32 ,II) (28).

III. Tarafın Duruşmaya Gelmemesi

1. Geçerli Bir Mazeret (Sebep) Olmanızın Duruşmaya Gelmemesi

Tahkikat (HUMK. m. 213) ve yargılama (HUMK. m. 377) için usulüne uygun olarak duruşmaya davet edilen taraf, duruşmaya gelmediği takdirde yargılamaya devam edilir. Fakat, taraflar usulüne uygun olarak duruşmaya çağırılıp da, gelmezlerse 3156 sayılı Kanunla değişik m. 213, III ve m. 377, I hükmü buna birtakım sonuçlar (müeyyideler) bağlamış bulunmaktadır. 3156 sayılı Kanunla getirilen değişiklikle, eğer taraf belli edilen günde, tahkikat ve yargılama için duruşmada bulunmazsa tahkikat ve yargılamaya tarafların yokluklarında devam edilecektir (HUMK. m. 213, II; m. 377, I).

Tarafın gelmediği oturumda (celsede), o taraf aleyhine birtakım usulî işlemler yapılmamışsa sorun yoktur. Buna karşılık, gelmeyen taraf aleyhine işlemler yapılmışsa, tarafın buna itiraz edip edemeyeceği sorunu ile karşı karşıya kalırız.

Hukuk Usulü Muhkemeleri Kanununa göre, tarafların tahkikat ve yargılama için duruşmaya çağırılması halinde, geçerli bir özürü bulunduğu takdirde, yokluğunda yapılan işlemlere itiraz edilebilecektir.

2. Geçerli Mazeretin Bulunması Halinde Duruşmaya Gelmemesi

3156 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler, gerek tahkikat, gerekse yargılama ve hüküm için duruşmaya davet edilip de, geçerli bir özürü olmadan duruşmaya gelmeyen taraf, o duruşmada yapılmış olan işlemlere itiraz edemeyecektir (HUMK. m. 213, III; m. 377, II).

(26) Bkz. Meselâ; “Duruşma gününden sonra yapılan tebligat geçersizdir” (2. HD. 16.5.1953, 2729/2445 : Ersoy, s. 367).

(27) Bkz. 12. HD. 23.2.1987, 7103/2467 (YKD, 1987/6, s. 906).

(28) Bkz. Meselâ; “Tebliğ usulsüz yapılmış olsa dahi muhatap tebliğe muttali olmuşsa o tebliğ geçerli olur. Muhatabın beyan ettiği tarih tebliğ tarihi sayılır” (4. HD. 13.5.1965, 9142/2561 : Erdoğan, s. 730).

Tarafın duruşmaya gelmemesi geçerli bir özüre (haklı bir mazerete) dayanıyorsa (29), bu taktirde, duruşmaya gelmeyen taraf yokluğunda ce-ryan eden işlemlere itiraz edebilecektir.

D. 5.4.1985 TARİHİNDEN ÖNCE AÇILMIŞ BULUNAN DAVALAR BA-KIMINDAN TARAFLARDAN BİRİNİN DURUŞMAYA GELMEMESİ

I. Genel Olarak

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda değişiklik yapılmasına dair 3156 sayılı Kanunla (30), gıyap müessesesi kaldırılmıştır. Yeni düzenleme ile, tarafların tahikat veya sözlü yargılama için duruşmaya çağırılmasında meşruhatlı davetiye gönderilmesi sistemi getirilmiştir. Bu hususlara yukarıda değinmiştik (31).

Yine adı geçen Kanunun geçici maddesi ile, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun bu Kanunla değiştirilen hükümleri, Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra açılacak davalarda uygulanacaktır. Yani, 5.4.1985 tarihinden itibaren açılacak davalarda uygulanacaktır. Geçici mad-denin II. fıkrasına göre, bu kanunla getirilen birtakım hükümler 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından da uygulanacaktır. Bu hükümler arasında, tarafların duruşmaya çağırılması ile ilgili çıkarılacak davetiyelere ilişkin hükümler yer almamaktadır.

5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından, taraflardan birinin duruşmaya gelmemesi halinde, 3156 sayılı Kanunla kaldırılmış bu-lunan "gıyap müessesesi"nin uygulanıp uygulanmayacağı ihtilâfı (mese-lesi) ortaya çıkmıştır. Bu ihtilâf, öğretide ve özellikle uygulamada (mah-kemelerde) değişik görüş ve uygulamalara neden olmuştur. Bunu, iki ana gurup görüş açısından inceleyebiliriz.

II. Bu Konudaki Görüşler

1. Eki Davalar (5.4.1985 Tarihinden Önce Açılmış Olan Davalar) Ba-kımından "Gıyap Müessesesinin" Uygulanmayacağı Görüşü

5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından, 3156 sa-yılı Kanunla kaldırılmış bulunan gıyap müessesesinin uygulanmayacağı, görüşü, öğretide bir görüşe göre ve uygulamada mahkemelerden bazıla-rı tarafından savunulmaktadır.

(29) Meselâ; ağır hastalık, mücbir sebep, tarafın yurtdışında bulunması, vekil ile takip edilen davalarda vekilin elinde olmayan nedenlerle süreyi kaçır-mış olması gibi...

(30) 3156 s. K. m. 25.

(31) Bkz. yuk. s. 182 vd.

Öğretide bu görüşü savunanların (32) tezi, şu odak noktasında toplanmaktadır.

Bu Kanunla, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunundaki gıyap müessesesi yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunkoyucu, bundan böyle gıyap müessesesini uygulamamak istemektedir. Bu görüş taraftarları, bu nedenle bütün hukuk davaları bakımından aynı uygulamanın yer alması gerektiği kanısındadırlar. Böyle bir görüşün ve uygulamanın menfaatler dengesine ve usul ekonomisine (HUMK. m. 77) de uygun düşeceğini belirtmektedirler.

Bu görüşün taraftarları, amaçsal bir yorumdan hareketle sonuca ulaşmaktadırlar. Zira, Kanunkoyucu, bu müesseseyi artık uygulamamak istemekte olduğu ve ayrıca bunu, 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından uygulamanın yasal olmadığı görüşüne dayanmaktadır. Yürürlükten kaldırılmış bir müesseseyi önceki davalara uygulamaya kalkmak, eski durumu tekrar yaratmak (devam) amacına yönelik olacaktır. Ayrıca, aynı yorumdan hareketle, tarafların tahkikat veya sözlü yargılama için duruşmaya çağrılmasında 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından, meşruhatlı davetiye sisteminin uygulanması gerekeceği kanısındadırlar. Yani, 3156 sayılı Kanunla getirilen 213 ve 377. maddelerin uygulanacağı görüşündedirler.

Bu görüş sonucu, 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından, 3156 sayılı Kanunla getirilen 213 ve 377. maddelerinin uygulanması şu şekilde olması gerektiği düşünülebilir (33) :

a. Gıyap Kararı Uygulanması Durumunun Ortaya Çıkmamış Olması

Eksik davalar bakımından, taraflar, tahkikat veya sözlü yargılama için usulüne uygun duruşmaya çağrılmış olupda, taraflar davasını takip etmişlerse, dava, mahkemece görülüp sonuçlandırılacaktır. Bu halde, 5.4.1985 tarihinden evvel davanın gıyaba kalmasını gerektiren bir hal mevcut olmayıp, bu tarihten sonra da dava devam etmekte ise sorun yoktur. Davaya eskisi gibi devam edilecektir.

Fakat, 5.4.1985 tarihinden sonra duruşmaya taraflardan biri gelmez, diğer taraf da gelip davayı takip etmek isterse, bu halde gelmeyen tarafa, tahkikat veya sözlü yargılama için meşruhatlı davetiye çıkarmak gerekecektir (HUMK. m. 213, II; m. 377, I). Bunun üzerine mahkeme, gelmeyen taraf hakkında meşruhatlı davetiye çıkarmaya karar verir ve bu amaçla, o celseye devam etmez. Taraf meşruhatlı davetiye çıkarıldıktan

(32) Elmas - 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 3156 Sayılı Kanuna Genel Bakış (ABD, 1982/2, s. 234-256).

(33) Kuru - Usul, c. V, s. 4593-4594.

sonraki duruşmaya gelmezse, tahkikat veya yargılamaya yokluğunda devam edilecektir (34).

b. Bir Tarafa 5.4.1985 Tarihinden Önce Gıyab Davetiyesi Çıkarılmış Fakat Duruşmanın 5.4.1985 Tarihinden Sonra Olması

aa. Kendisine 5.4.1985 Tarihinden Önce Gıyab Davetiyesi Çıkarılmış Tarafın Bu Tarihten Sonraki Duruşmalara Gelmiş Olması

Taraflardan biri 5.4.1985 tarihinden önce duruşmaya gelmemesi sonucu, diğer taraf, davanın gelmeyen tarafın gıyabında devam edilmesini isteyebilir. İşte bu halde, duruşmaya gelen tarafın talebi ile mahkemece gıyab davetiyesi (kararı) çıkarılmış olması halinde, bu taraf, 5.4.1985 tarihinden sonraki duruşmalardan birine gelebilir. Bu durumda, gıyab kararının kesinleşmesi sözkonusu olmayacağından duruşmaya (davaya) devam edilir.

Eğer taraf, duruşmaya gelmezse, gelen tarafın huzuru ile duruşmaya devam edilmez. Bu halde, mahkeme, duruşmaya gelmeyen tarafa tahkikat veya sözlü yargılama için yeni bir davetiye çıkaracaktır (HUMK. m. 213, I; m. 377, I). Taraf, bu davetiyenin tebliğinden sonraki duruşmaya da gelmez ise, tahkikat veya yargılamaya yokluğunda devam edilecektir (35).

bb. Kendisine 5.4.1985 Tarihinden Önce Gıyab Davetiyesi Çıkarılmış Tarafın Bu Tarihten Sonraki Duruşmalara Gelmemiş Olması

Kendisine 5.4.1985 tarihinden önce gıyab davetiyesi çıkarılmış taraf, bu tarihten sonraki duruşmaya gelmezse, gıyab kararı kesinleşmiş sayılmıyacaktır (36). Mahkeme, gelmeyen tarafın yokluğunda tahkikat veya yargılama yapamaz.

Bu durumda, duruşmaya devam edilmesi için duruşmaya gelmeyen tarafa, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213 ve 377 ye göre duruşma davetiyesi tebliğ edilecektir. Taraf, bu davetiyeye rağmen duruşmaya gelmezse, tahkikat veya yargılamaya yokluğunda devam edilecektir (37).

c. Bir Taraf Hakkında Verilen Gıyab Kararının 5.4.1985 Tarihinden Önce Kesinleşmiş Olması

Bir taraf hakkında verilen gıyab kararının 5.4.1985 tarihinden önce

(34) Kuru - Usul, c. V, s. 4593.

(35) Kuru - Usul, c. V, s. 4593.

(36) Kuru - Usul, c. V, s. 4594.

(37) Kuru - Usul, c. V, s. 4594.

kesinleşmiş olup da, bu tarihten sonraki duruşmalara devam edilebilmesi için, gıyaba kalmış tarafa tahkikat veya sözlü yargılama için meşruhatlı davetiye çıkarmak gerekecektir (HUMK. m. 213, II; m. 377, I). Tarafa, meşruhatlı davetiye çıkarılmadan duruşmaya devam edilemez (38). Böyle bir tebliğata rağmen, taraf, duruşmaya gelmezse, tahkikat veya yargılamaya yokluğunda devam edilecektir.

Gıyap Kararının 5.4.1985 tarihinden önce kesinleşmiş olmasına rağmen davaya gelen taraf, bu tarihten sonraki duruşmalara alınacaktır.

2. Eski Davalar (5.4.1985 Tarihinden Önce Açılmış Olan Davalar) Bakımından "Gıyap Müessesesinin" Uygulanacağı Görüşü

3156 sayılı Kanunla, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213 ve 377 ye getirilmiş olan hükümler, 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından uygulanamayacaktır. Başka bir deyişle, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda değişiklik yapılmasına dair 3156 sayılı Kanunla değişik 213 ve 377. madde hükümleri, 5.4.1985 tarihinden itibaren açılan davalarda uygulanacaktır. Keza, 3156 sayılı Kanunla getirilen 213 ve 377. maddeleri, adı geçen Kanunun geçici maddesinde halen görülmekte olan davalara (yani, 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalara) uygulanacağına ilişkin hükümler arasında yer almamaktadır.

Öğretide, bir kısım yazarlar (39), 3156 sayılı Kanunun geçici maddesinin 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından 213 ve 377. madde hükümlerinin uygulanmayacağını savunmaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak da, 3156 sayılı Kanunun 25. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış olan gıyap müessesesi (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun eski 398-408, 410-412, 563-564 ve 510. maddeleri) 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar bakımından, aynen (eskisi gibi) uygulanmaya devam edecektir.

Hernekadar yürürlükten kaldırılmış bir müessesenin uzun bir süre daha uygulanması gibi, çelişik ve sakıncalı bir durum yaratsa bile (40), eski gıyap hükümlerinin 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalara uygulanabileceği görüşüne katılmaktayız. Zira, kural olarak, kanunla yürürlüğe girdikten sonraki olaylara, işlemlere uygulanır (41). Bu itibarla, yeni

(38) Kuru - Usul, c. V, s. 4594.

(39) Kuru/Arslan/Yılmaz - Usul, s. 423; Kuru - Usul, c. V, s. 4593; Üstündağ - Usul (Ek kitap), s. 10-11.

(40) Kuru - Usul, c. V, s. 4593.

(41) Özdemir - Davanın Yenilenmesi ve Açılmamış Sayılması (HUMK'nu Değiştiren 1711 Sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkındaki Sempozyum, s. 64).

kanunların uygulama alanı bakımından, geleceğe yöneliktirler. Ancak usul hükümleri kanunun açıkça öngördüğü hallerde geçmişe etkili olabilecektir. Bu sonuca, kanununun lafzî anlamından hareketle ulaşılmaktadır.

Bu nedenle, kanunkoyucu, getirdiği yeni bir hükmün sonuçlarını, ondan önceki olaylara veya işlemlere uygulamak istediği hallerde, bunun açıkça kanunda belirtilmesi gerekecektir. Belirtilmediği hallerde eski (yürürlükten kalkmış bulunan) hükümler, aynen (eskisi gibi) uygulanmaya devam edecektir. Kanımızca, bu durum, hukukî güvenliğin ve hukukî istikrarın bir gereğidir.

İşte, bunun doğal sonucu olarak, 3156 sayılı Kanunla getirilen yeni hükümler de Kanunun yürürlük tarihi olan 5.4.1985 tarihinden sonra açılacak davalarda uygulanacaktır. Kanunun geçici maddesinde, tarafların tahkikat ve yargılama amacıyla duruşmaya çağırılmalarına ilişkin öngörül-müş olan 213 ve 377. madde hükümleri yer almamaktadır (42). Bu nedenle, eski davalar bakımından, eski hükümler, yani, yürürlükten kaldırılmış olan "gıyap müessesesi" aynen (eskisi gibi) uygulanmaya devam edecektir.

Tarafların, tahkikat veya sözlü yargılama için duruşmaya çağırılma-larında eski hükümler de aynen uygulanacaktır. Yani, eski tebligat uygulaması geçerli olup, meşruhatlı davetiye gönderilmesi gerekmiyecektir.

Uygulamada ise, henüz bu konuda yayınlanmış bir karar bulunma-makla beraber gözlemlendiği kadarıyla, ilk derece (bidayet) mahkemeler ara-sında da değişik uygulamalar (görüşler) sözkonusu olmaktadır. Bir kısım ilk derece mahkemeleri, 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalar ba-kımından yukarıda belirttiğimiz görüşü (43) tamamen uygulamak isteyen ler olduğu gibi, gıyap müessesesinin tamamen uygulanacağı görüşünü (44) savunan mahkemelerde vardır.

Bir kısım ilk derece mahkemeleri de ara bir yol tutmak suretiyle, 5.4.1985 tarihinden önce gıyap kararının kesinleşmiş olduğu davalarda, gıyap müessesesinin eskisi gibi, uygulanması gerektiği, buna karşılık, gı-yap kararı kesinleşmemiş olan davalar bakımından ise, gıyap müessesese-sinin uygulanmayacağı ayırımından hareket ederek karar vermektedirler.

5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalarda, gıyaba kalmış taraf

(42) "Tasarımın geçici maddesi yürürlük maddesidir. Kanunun yürürlüğe gir-mesinden önce mevcut dava ve işlerde, hangi hükümleri uygulanacağı is-tisna olarak sayılmış, ana kaide olarak, Kanunla getirilen değişikliklerin ancak yürürlüğe girdiği tarihten sonra açılacak dava ve işler hakkında uygulanması benimsenmiştir" (Hükümet Gerekçesi).

(43) Bkz. yuk. s. 189-192.

(44) Bkz. yuk. s. 192.

hakkında, bu tarihten sonra da davanın gıyabında görülmesini savunan (uygulayan) mahkemeler, bu görüşlerinin dayanak noktası olarak şu iddiaları (görüşleri) ileri sürmektedirler. Böyle bir davada gıyap kararı verilmeyle, diğer taraf (gıyap kararı aldırılmış olan taraf) lehine bir mütesep hak yaratılmış olmaktadır. Duruşmaya gelmeyen taraf, gıyaba düşmekle, aleyhine yaratılmış olan sonuçlara katlanmak zorunda kalacaktır. Bu durum, diğer taraf lehine de bir mütesep hak teşkil edeceğinden, taraf, bundan mağdur olmamalıdır (zarar görmemelidir).

E. SONUÇ

Hakkını aramak için daha açan kişilerin, gerek tahkikat, gerekse yargılama için duruşmaya çağırılması (davet edilmesi) zorunludur. Taraflar duruşmaya çağırılmadığı takdirde, AY'nın 36. maddesinde öngörülen savunma hakkı, HUMK. m. 73'e aykırı olarak engellenmiş olacaktır. Tarafın veya tarafların, mahkemece yapılacak duruşmaya çağırılmaları adaletin tam ve doğru olarak gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır.

İşte, bu amaçla, tarafların mahkemece duruşmaya çağırılması gerekmektedir. Tarafların duruşmaya çağırılmaları Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Tebligat Kanununun öngördüğü şekilde yapılması gerekecektir. Yani, tarafa veya taraflara çağırı kağıdı (duruşma davetiyesi) çıkarılması gerekecektir.

Geçerli bir çağırı kağıdı (duruşma davetiyesi) çıkarıldıktan sonra, tarafların duruşmaya gelip gelmemesi meselesi ortaya çıkabilir.

İncelememizde belirtildiği üzere, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun sistemine göre, taraf veya taraflar duruşmaya gelmeyecekleri gibi zorla da getirilemeyeceklerdir. Fakat taraf veya taraflar, çağırıldıkları bu duruşmaya gelmezlerse, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda öngörülmüş bulunan müeyyidelere katlanmak zorunda kalacaklardır.

Bilindiği gibi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz yürürlüğe girdiğinden bu yana birçok değişiklikler geçirmiştir. Hiç şüphesiz ki, getirilen bu değişiklikler, kanunun aksak yönlerini ortadan kaldırma, bu arada günün teknolojik, sosyal, ekonomik ve psikolojik meselelerini çözüme kavuşturma amacı gütmektedir. Kanun koyucunun yapmış olduğu bu değişikliklerle sağlamak istediği şey, adaletin hızlı, kolay ve ucuz şekilde gerçekleştirilmesidir. Fakat, hayat şartlarının hızla değişmesi karşısında toplumun ihtiyaçlarını gözönünde bulunduran kanun koyucu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu 23 kez değiştirmek zorunda kalmıştır.

3156 sayılı Kanunla, bu konuda son değişiklik yapılmıştır. Adı geçen Kanunla yapılan değişiklikten önce, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakeme-

leri Kanunu davada bir tarafın duruşmaya gelmemesi açısından gıyap müessesesini düzenlemiş bulunmaktaydı. Buna göre, taraflar usulüne uygun bir şekilde duruşmaya çağırılıp da, taraflardan biri gelip, diğeri gelmezse ve gelen taraf, karşı taraf hakkında gıyap kararı verilmesini isterse, gıyap kararı verilir. Bunun üzerine gıyaba kalan taraf, gıyaba bağlanmış bulunan hükümlere katlanmak zorunda kalır idi.

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 3156 sayılı Kanunla, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun gıyap müessesesini düzenleyen hükümleri yürürlükten kaldırılmış ve 3156 sayılı Kanunla, taraflardan birinin duruşmaya gelmemesi halinde, gelmeyen tarafın yokluğunda (HUMK. m. 213, II; m. 377, I) duruşmanın yapılacağı hükmü getirilmiştir. Bu amaçla, son değişiklikler tarafın tahkikat ve yargılamaya çağırılmasını düzenleyen ilgili hükümlerde meşruhatlı çağırı sistemi getirilmiş olup, bu halde taraf duruşmaya gelmezse, tahkikat veya yargılama yokluğunda devam edecektir. Taraf geçerli bir özürü olmaksızın duruşmaya gelmediği takdirde, yokluğunda yapılmış işlemlere itiraz edemeyecektir (HUMK. m. 213, III; m. 377, II).

3156 sayılı Kanunla getirilen bu hüküm, sözkonusu geçici maddesine göre, Kanununun yürürlük tarihi olan 5.4.1985 tarihinden itibaren açılmış olan davalara uygulanacaktır. Zira, kanunun değiştirilen hükümleri, aynı maddenin II. fıkrasındaki istisnalar arasında yer almamaktadır. Bunun temelinde yatan düşünce, kanunların yürürlüğü tarihinden itibaren uygulanacağıdır. Kanun yapma tekniği bakımından genel kural budur. Ancak, usul hükümleri Kanunun açıkça öngördüğü hallerde geçmişe etkili olabilecektir.

Olan hukuk bakımından, değişiklikle getirilen Kanunun hükmü (geçici madde) açıktır. Ve bu hüküm, 5.4.1985 tarihinden sonra açılacak davalar bakımından uygulanacaktır.

Ancak, olması gereken hukuk bakımından (de lege ferenda) farklı bir sonuca varmak gerekir. Şöyle ki, kanun koyucu bu değişiklikle gıyap müessesesini kaldırmak ve davaların uzamasını engellemek istemiştir. Kanun koyucunun bu amacını dikkate aldığımızda, derdest olan yüzbinlerce davayı da gözönünde bulundurduğumuzda, bu amaca ulaşmanın daha çok uzun yıllar alacağı ortadadır. Bunun içindir ki, olması gereken hukuk açısından, kanunun açık hükmüne rağmen, bu hükümlerin 5.4.1985 tarihinden önce açılmış olan davalarda da uygulanacağı görüşü savunulabilir. Zira, bu türlü bir uygulama, davalarda ortaya çıkacak çelişki ve sakıncaları ortadan kaldıracak, mahkemelerin yeknesak hareket etmelerini sağlamış olacaktır.

KAYNAKLAR (*)

- BİLGE, N./ÖNEN, E. : Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3. bası, Ankara, 1978.
(Bilge/Önen - Medeni Yargılama)
- DEVELLİOĞLU, F. : Osmanlıca - Türkçe Sözlük Ansiklopedik Lügat, 1984.
- ELMAS, A. : 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 3156 Sayılı Kanuna Genel Bakış (Ankara Barosu Dergisi, S. 1985/2, Yıl: 42).
- ERDOĞAN, C. : Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, 1973.
- ERSOY, R. : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1966-1967.
- KLEİN, F. : Zeit-und Geistesströmungen im Prozess, Frankfurt, 1943; Dresden, 1901.
- KURU, B. : Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt: I, Ankara 1970.
- _____ : Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt: II, Ankara 1980.
- _____ : Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt: III, Ankara 1982.
- _____ : Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt: IV, Ankara 1984.
- _____ : Hukuk Muhakemeleri Usulü, cilt: V, (Ek kitap), Ankara, 1986.
(Kurul - Usul)
- KURU, B./YILMAZ, E. : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İlgili Mevzuat, 3. baskı, Ankara, 1985.
- KURU, B./ARSLAN, R./YILMAZ, E. : Medeni Usul Hukukuku Ders Kitabı, Ankara 1986.
(Kuru/Arslan/Yılmaz - Usul)
- KURU, B./ARSLAN, R. : İcra ve İflas Hukuku Kanunu ile Nizamnamesi ve Yönetmeliği, 2. baskı, Ankara 1985.

(*) İncelememizde, yollama yapılırken kullanılan kısaltmalar, parantez içerisinde gösterilmiştir.

- MOROĞLU, E./MUŞUL, T. : Tebligat Hukuku, I. kitap, Kazai Tebligat, c. I, İstanbul, 1985.
(Moroğlu/Muşul - Tebligat Hukuku)
- ÖZDEMİR, Ş. : Davanın Yenilenmesi Açılmamış Sayılması (1711 sayılı Kanun ve Noterlik Kanunu Hakkında Sempozyum). İstanbul, 1976.
- ÖZÖN, M. N. : Osmanlıca, Türkçe Sözlük, 6. baskı, İstanbul, 1979.
- ROSENBERG/SCWAB : Zivilprozessrecht, 13. Auflage, München, 1981.
- TÜRK DİL KURUMU : Türkçe Sözlük, 7. baskı, Ankara, 1983.
- ÜSTÜNDAĞ, S. : Medeni Yargılama Hukuku, cilt I, İstanbul 1984.
- _____ : Medeni Yargılama Hukuku, cilt II, İstanbul 1984.
- _____ : Medeni Yargılama Hukuku, Ek kitap, İstanbul 1985.
(Üstündağ - Usul)
- ÜSTÜNDAĞ, S./ALANGOYA, Y. : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, İstanbul 1986.
- YILMAZ, E. : Medeni Yargılama Hukukunda Islah, Ankara 1982.
(Yılmaz - Islah)
- YILMAZ E. : Hukuk Sözlüğü, Ankara, 1986.
- YILMAZ, E./ÇAĞLAR, T. : Tebligat Hukuku, Ankara 1983.
(Yılmaz/Çağlar - Tebligat Hukuku)

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
aşa.	: Aşağı
AY	: Anayasa
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
eskisi m.	: 3156 Sayılı Kanundan Önceki Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İlgili Maddeleri.
HGK	: (Yargıtay) Hukuk Genel Kurulu
HD	: (Yargıtay) Hukuk Dairesi
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İİD	: (Yargıtay) İcra İflâs Dairesi
İİK	: İcra ve İflâs Kanunu
K.	: Kanun
m.	: Madde
RG	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s. K.	: Sayılı Kanun
Teb. K.	: Tebligat Kanunu
Teb. Niz.	: Tebligat Nizamnamesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Yasa	: Yasa Hukuk Dergisi
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
yuk.	: Yukarı